

*Prikaz***Kemal Kurspahić:
Prime – Time Crime: Balkan Media in War and Peace**

United States Institute of Peace Press, 2003, 288 str.

Objavljeno i bosansko izdanje – Sarajevo, Media centar, 2003.

Knjiga *Prime Time Crime* Kemala Kurspahića priča je o moći masovnih medija i vremenu u kojem je ta moć bez granica i bez nužne profesionalne distanciranosti uporabljena za stvaranje plodnog tla na kojem su izrasli krvavi balkanski sukobi zasnovani na nacionalnoj netrpeljivosti. To je priča o ratu na Balkanu u posljednjem desetljeću 20. stoljeća, ali ne onom ratu oružjem u kojem su ginuli vojnici i civili, već o ratu koji je započeo ranije i vodio se na novinskim stranicama te radijskim i televizijskim frekvencijama. Priča je to o ratu u kojem su živote dnevno gubile ideje objektivnog i nepristranog informiranja, ratu koji je do samog izdisaja doveo novinarski profesionalizam grubo zatiran od samih »novinara« pobornika nacionalističkih opcija. Ne ulazeći u detalje kosovske i makedonske krize, Kurspahić najdetaljnije opisuje rat u Bosni i Hercegovini prikazujući poraznu ulogu koju su mediji odigrali u službi širenja probuđenih nacionalističkih ideja i stvaranja masovne psihoze pojedinaca, a zatim i društva. »Dok je cijeli kontinent slavio i prigrlio Europu budućnosti, koja je najzad postajala cjelovita i slobodna, jugoslavenska plemena su – u maglama probuđenih nacionalnih mitova – bila osuđena da traže svoje identitete u pradavnoj prošlosti slušajući ratničke trube koje pozivaju na nastavak nekih bivših ratova s izumrlim imperijama i osvajačima...«, piše Kurspahić.

Kemal Kurspahić bio je glavni urednik bosansko-hercegovačkog dnevnika *Oslobođenje* od 1988. do 1994. godine. Više od tri godine koliko je trajala okupacija Sarajeva taj list je izlazio svaki dan, a stvaran je na prvoj liniji fronte u atomskom skloništu ispod uništene poslovne zgrade. Proglašen je za list godine 1989. u Jugoslaviji, a pod Kurspahićevim vodstvom novina je dobila i neka od najprestižnijih priznanja u svjetskom novinarstvu. Od brojnih osobnih nagrada koje je primio Kurspahiću su pripale i titule Urednik godine u svijetu 1993 (World Press Review- New York), te Heroj borbe za slobodu tiska 2000 (International Press Institute – Vienna, Austria).

Pišući o novinarstvu u Titovo vrijeme u prvom poglavlju Kurspahić piše o slavnim počecima i briljantnim usponima novinara koji su trajali dok kršenje pravila nije bilo odveć veliko i dok se moglo sankcionirati ozbiljnim upozorenjima s političkog vrha, te neslavnim padovima i tužnim svršecima onih čije je ponašanje prešlo okvire tolerancije režima. Izvještavanje o sportu, kulturi i događajima u svijetu u to je vrijeme bilo kao svojevrsno utočište i zo-

na sigurnosti za inače, po shvaćanjima onog režima, buntovne novinarske duše.

Pregledom medijske scene Titove Jugoslavije objašnjeni su uzroci koji su doveli do toga da jugoslavenski mediji preuzmu ulogu borbe za nacionalističke ideje potkraj 80-ih godina.

»Većina medija ponudila je novim vladajućim partijama istu slugansku podršku koju su pružali komunistima«, piše Kurspahić i tim riječima daje jasnu sliku posljedica višegodišnje kontrole medija od komunističke partije na vlasti koja je na ključne pozicije dovela ljude sa sviješću da je jedini ispravan put novinarstva poslušnost režimu.

Ta represija nad medijima tijekom više od četiri desetljeća vratila se poput bumeranga u vrijeme raspadanja Jugoslavije stavljajući narod u situaciju u kojoj se vijesti, informacije, stajališta i mišljenja nalaze posvuda, a isti taj narod je istodobno u potpunoj informacijskoj blokadi jer je »jugoslavenski patriotizam zamijenjen srpskim i hrvatskim; komunistička ideologija nacionalističkom; diktat stare vladajuće partije diktatom novih vladajućih partija«.

Drugo poglavlje pod naslovom *Srbija: proizvodnja neprijatelja* daje prikaz uspona na vlast u Srbiji Slobodana Miloševića. Kurspahić tvrdi da se uloga medija, odnosno njihovih ključnih urednika u tome nije očitovala samo u pasivnoj poslušnosti i nekršenju Miloševićevih pravila, već u aktivnom radu na promidžbi novog vođe, njegovih ideja i planova u koje su i ti novinari i urednici sami vjerovali. Urednici su se brinuli da Miloševići protivnici ne dobiju prigodu javno braniti svoje pozicije ili suprotstavljati poziciji novog vođe kojeg su sami stvorili koristeći se tehnikama promidžbe kroz medije. Kurspahić opisuje situaciju u kojoj je Milošević imajući kontrolu nad četvero ključnih ljudi u medijima kontrolirao 90 posto informacija, te kako je planiranim i umjetno stvorenim demonstracijama kojima je u medijima dat velik prostor, prisilio vodstvo Vojvodine i Crne Gore na ostavke. Milošević je kroz medije od srpskog naroda stvarao image »ugroženog naroda«, a strani mediji zaokupljeni praćenjem pada »željezne zavijese« nisu posvećivali pozornost balkanskom posrtanju prema krvavom raspletu.

Autor je u svoje djelo ugradio brojna očitovanja glavnih protagonista medijske ratne scene, urednika, novinara i kolumnista, ističući ona stajališta i ljude koji su proživjeli rat pokušavajući se boriti za mir kroz medije. Ti mediji su s vremenom sve više posustajali i nestajali, neki potpuno poput Jutela, a neki su preoblikovani nakon preuzimanja kontrole od strane režima u propagandna glasila, poput beogradske *Politike* i splitske *Slobodne Dalmacije*.

U trećem poglavlju *Srpsko-hrvatski rat – lagati za domovinu* opisani su događaji u Hrvatskoj početkom 90-ih koje je predvodio novoizabrani predsjednik Franjo Tuđman. Te događaje Kurspahić nazva »savršenom građom za srpske nacionalističke medije koji su širili strah među Srbima u Hrvatskoj o 'povampirenoj ustaškoj državi'«. Piše o postojanju vokabulara za izvještavanje Hrvatske televizije koji u odredbama uključuje riječi »naši« i »njihovi«, te navodi brojne primjere u kojima su hrvatski mediji odmagali hrvatskom na-

rodu u ratu i zaključuje kako je »patriotizacija hrvatskih medija provođena po Miloševićevom scenariju«.

Četvrto, središnje poglavlje knjige *Ubijanje Bosne* ocrtava zbuđenost i nevjericu multietničkog stanovništva Bosne i Hercegovine uhvaćenog u vrtlog uzavrelih nacionalizama serviran kroz susjedne srpske i hrvatske medije te bitku bosanskih medija za očuvanje svoje nezavisnosti u kojima je autor osobno sudjelovao. Poglavlje nudi dokaze o proizvodnji »vijesti« i u srpskim i u hrvatskim medijima koja je poticala etničku i vjersku mržnju u Bosni te o postupnom uništavanju multietničke alternative što je vodilo nastajanju ekstremnih muslimanskih medija.

Bosanski mediji su neposredno prije rata postali zajednički neprijatelj triju novih političkih struktura razdijeljenih po nacionalnoj osnovi i jedino u čemu su se hrvatski HDZ, srpski SDS i muslimanski SDA mogli složiti bilo je »staviti medije pod kontrolu«, odnosno raspodijeliti ključne funkcije u medijima po nacionalnoj osnovi i imenovati urednike. U zemlji nad kojom se opasno nadvio rat, autor i njegove kolege uspjeli su objasniti da takav ustroj medija ne bi funkcionirao jer bi urednici, odgovorni partijama čiji članovi napuštaju sjednice jer se ni o čemu ne mogu dogovoriti, isto tako napuštali posao jer se ne bi mogli dogovoriti što da tiskaju. Kao svijetli primjer autor navodi odluku Ustavnog suda Bosne i Hercegovine u korist novinara. Dvije priče opisuju teške uvjete novinarskog rada. Prva je o *Oslobođenju* koje je u danima okupacije do informacija dolazilo putem radio prijemnika jer nije bilo telefonskih linija, tiskalo se pokretanjem generatora za koji je trebalo nabaviti 100 litara nafte dnevno jer nije bilo struje, izlazilo na smanjenom formatu jer nije bilo novinskog papira, a raznosili su ga i prodavali novinari jer nije bilo vozača i kioska. Druga je ona o otimanju odašiljača od vojske Radovana Karadžića, vođe pobunjenih Srba i ograničavanje Jutelovih vijesti i programa TV Sarajeva na usko područje grada. Kurspahić navodi primjere »medijskih zločina« Karadžićeve televizije uspostavljene na Palama i korištene za užasavajuću ratnu propagandu bez presedana. Kroz priču o medijima autor donosi i opis povijesnih događaja, opisuje sarajevske redove za vodu i stradanja u njima, masakar na tržnici, snajperske žrtve na ulicama, a isto tako i agoniju samih novinara, pripadnika različitih nacionalnosti. Piše o onima koji su se priklonili svojim separatističkim medijima i navedene događaje prenosili kroz vlastitu, često lažnu interpretaciju, kao i onim drugima koji su iznad, do tada im dalekog nacionalnog identiteta, postavili novinarski profesionalizam.

U petom poglavlju *Postdaytonske propuštene prilike* Kurspahić opisuje tužnu scenu balkanskih medija pred vratima 21. stoljeća. Autor zamjera međunarodnoj zajednici što je »daytonizirala medije«, što je na ključnim pozicijama ostavila one koji su ih vodili i tijekom rata i što je dopustila daljnje emitiranje televizije s Pala. Kad je rat među državama zamijenjen mirom u kojem su na vlasti u Srbiji i Hrvatskoj ostale ratne strukture, a u BiH se formirale dvije vlade u entitetima i jedna državna, nastavio se rat vlasti protiv bilo kojeg medija i novinara koji je pokušao biti neovisan. Brojnim primjerima i svjedočenjima sudionika tih događaja Kurspahić opisuje poslijeratni rat me-

dija za svoju neovisnost u kojem su samo neki pobjeđivali odolijevajući pritiscima vlasti.

O svojoj knjizi autor kaže da je priča o medijima degradiranim u oruđa za proizvodnju neprijatelja, za poticanje rata i opravdavanje zločina ali isto tako i priča o hrabrim pojedincima i rijetkim medijima koji su odbijali biti uporabljeni u ratnoj propagandi, održavajući i braneći etičke vrijednosti i profesionalne standarde novinarstva, često uz goleme osobne žrtve, a ponekad i po cijenu života. Također kaže da je priča o povijesnoj epizodi između dobra i zla, te da iako je zlo prevladalo u devedesetima, oni koji su bili na strani dobra nikad nisu posustali. Priču o tom »novom tračku nade za balkanske narode« Kurspahić priča kroz posljednja dva poglavlja koja opisuju demokratske promjene u Hrvatskoj, pad Miloševića u Srbiji i nagovještaje promjena u Bosni i Hercegovini.

U posljednjem poglavlju Kurspahić daje preporuke za buduće »medijske intervencije« kako se balkansko medijsko iskustvo devedesetih ne bi ponovilo.

Napisana hladnim i odmjernim tonom profesionalnog novinara i urednika, knjiga Kemala Kurspahića priča je o usponu i padu medija na području bivše Jugoslavije koja kad se zatvore korice ostavlja pitanje: Da nijedan novinar nije bio spreman služiti novonastajućim režimima, bi li ijedan vojnik ikad bio pozvan da im služi?

Dragana Radusinović